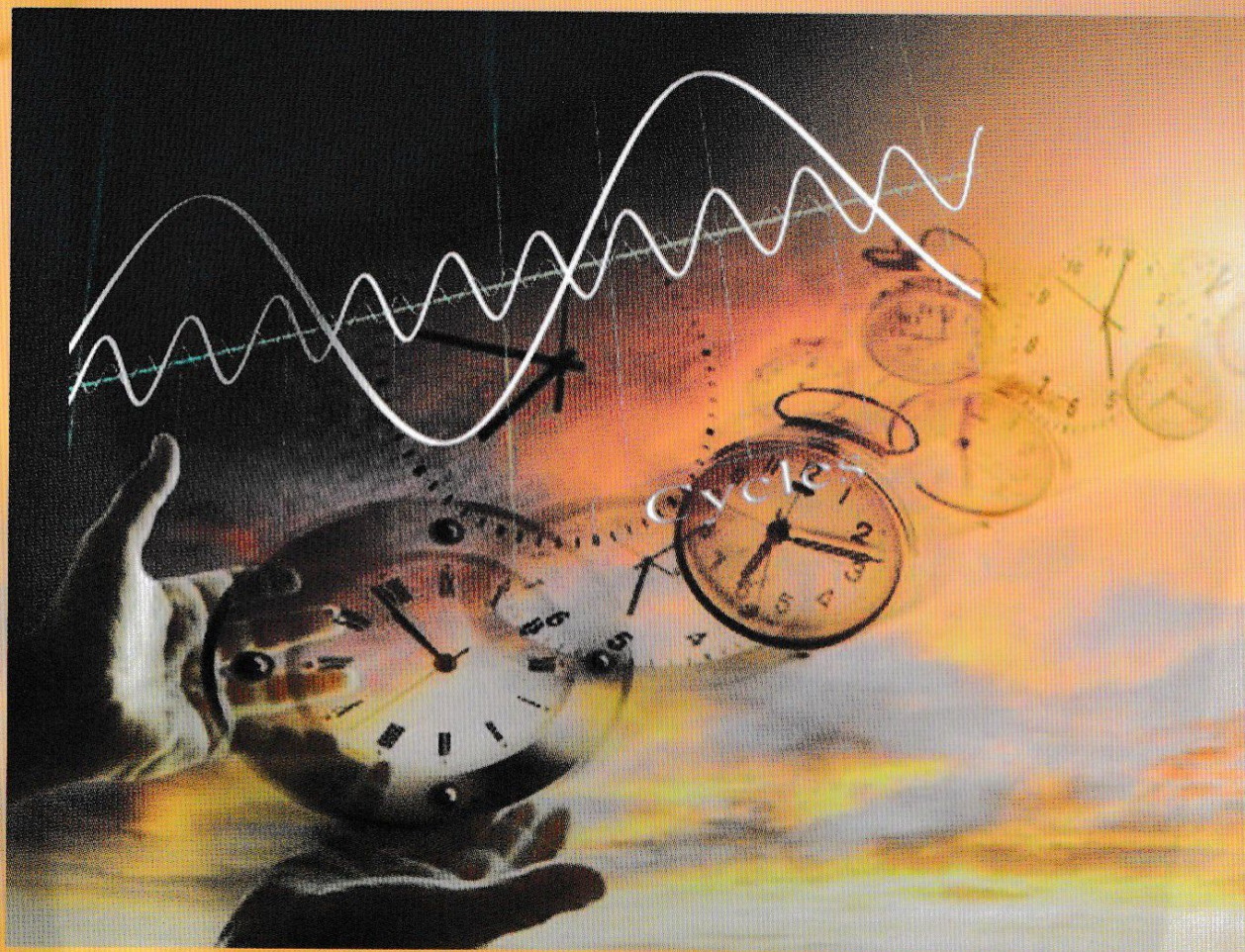

Т. А. Кулаковська

**ДЕРЖАВНЕ АНТИЦИКЛІЧНЕ
РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ
АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО
СЕКТОРА УКРАЇНИ:
ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА**

Т. А. Кулаковська

ДЕРЖАВНЕ АНТИЦИКЛІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ
РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРА
УКРАЇНИ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ,
ПРАКТИКА

Монографія

Одеса
«Астропринт»
2019

Рецензенти:

О. В. Нікішина, доктор економічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу ринкових механізмів та структур Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України;
І. О. Седікова, доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту і логістики Одеської національної академії харчових технологій;
М. П. Сахацький, доктор економічних наук, професор менеджменту і маркетингу Одеської державної академії будівництва та архітектури

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України (протокол № 12 від 03.10.2019 р.)

Кулаковська Т. А.

К90 Державне антициклічне регулювання розвитку агропродовольчого сектора України: теорія, методологія, практика : монографія / Т. А. Кулаковська. — Одеса : Астропринт, 2019. — 392 с.

ISBN 978–966–927–578–3

У монографії розглянуто питання антициклічного регулювання економіки та його основні важелі впливу (грошово-кредитне, бюджетно-податкове, зовнішньоекономічне та валютне регулювання); теоретичні та прикладні аспекти державного регулювання розвитку агропродовольчого сектора; встановлені тенденції розвитку агропродовольчого сектора України у розрізі галузей сектора та оцінено ефективність застосування важелів регуляторного впливу на його розвиток; розроблено теоретико-методологічні основи антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектора на засадах темпоральності.

Дослідження, присвячене питанням антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектора на засадах темпоральності, буде корисне для науковців, викладачів, докторантів та аспірантів, студентів закладів вищої освіти.

УДК 338.439:005.582

ISBN 978–966–927–578–3

© Кулаковська Т. А., 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА5

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЦИКЛІЧНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

- 1.1. Генезис наукових поглядів щодо доцільності втручання держави у розвиток економіки.....9
1.2. Циклічність як форма функціонування економічної системи.....26
1.3. Аграрні цикли як комплементарна складова загальноекономічного циклу.....59

РОЗДІЛ 2. ПАРАДИГМА АНТИЦИКЛІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ. ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПРОЯВУ В АГРОПРОДОВОЛЬЧОМУ СЕКТОРІ

- 2.1. Роль та значення антициклічного регулювання економіки в системі державного регулювання.....67
2.2. Важелі та інструменти державного антициклічного регулювання економіки.....80
2.2.1. Грошово-кредитне регулювання як метод впливу на циклічність розвитку економіки80
2.2.2. Податково-бюджетне регулювання як метод впливу на циклічність розвитку економіки.....90
2.2.3. Зовнішньоекономічна політика та валютне регулювання як засіб антициклічного регулювання економіки.....97
2.3. Концептуальні підходи до державного регулювання розвитку агропродовольчого сектора та особливості антициклічної регуляції.....106

РОЗДІЛ 3. СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

- 3.1. Роль агропродовольчого сектора у забезпеченні продовольчої безпеки.....124
3.2. Харчова промисловість в системі суспільного відтворення.....132
3.3. Розвиток сільського господарства як базису перетворень в агропродовольчому секторі.....173

РОЗДІЛ 4. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РЕГУЛЯТОРНИХ ЗАХОДІВ З ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

- 4.1. Бюджетно-фінансова підтримка розвитку агропродовольчого сектора України.....187

4.2. Інструменти непрямого державного регулювання розвитку агропродовольчого сектора України.....	212
4.3. Оцінка ефективності заходів державного регулювання та підтримки розвитку агропродовольчого сектора економіки України.....	228
4.4. Обґрунтування селективних інструментів антициклічного регулювання агропродовольчого сектора.....	267
 РОЗДІЛ 5. МЕТОДОЛОГІЯ ДЕРЖАВНОГО АНТИЦИКЛІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ	
5.1. Концепція антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектора на засадах темпоральності.....	283
5.2. Механізм темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектора.....	294
5.3. Методичний базис темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектора.....	307
5.3.1. Прогнозування циклічності та встановлення синхронізації циклів розвитку галузей агропродовольчого сектора.....	307
5.3.2. Методичне обґрунтування вибору об'єкта темпорального антициклічного регулювання.....	322
5.3.3. Методичне забезпечення обґрунтування вибору важелів регуляторного антициклічного впливу на галузі агропродовольчого сектора.....	329
ПІСЛЯМОВА.....	351
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	357
ДОДАТОК.....	376

ПЕРЕДМОВА

Економіка сучасної держави – це складне системне поєднання механізмів ринкового саморегулювання із цілеспрямованим державним впливом на окремі сфери життєдіяльності. Досягнення бажаного балансу між ринковим механізмом, який виступає драйвером економічного зростання, та державним регулюванням, яке спрямоване на впорядкування економічних процесів і вирішення численних соціальних та екологічних проблем, вимагає розробки системи «стримувань і противаг», які мають бути вбудовані в механізми державного регулювання. Однією з таких систем є антициклічне регулювання економіки, як механізму впливу держави на ринковий механізм.

Загальноприйнятті підходи в антициклічному регулюванні економіки спрямовані на «гасіння» темпів стрімкого зростання економіки та пом'якшення наслідків кризи через програми антициклічних заходів. Але зусилля урядів різних країн у подоланні глобальних та локальних криз мають все меншу ефективність та вимагають все більших фінансових вливань у їх подолання. Кризи в макроекономічній системі стають більш стрімкими та глибокими, вони виникають на різних фазах загальноекономічного циклу, синхронізуються між собою та з кризами зовнішніх екстерналій та призводять до руйнівних наслідків.

Актуалізуються питання контролю над циклічністю розвитку економіки, особливо у ті періоди, коли синфазна синхронізація циклів розвитку різних систем має негативні наслідки (підсилює прояв негативних тенденцій в економіці та призводить до резонансу в системі).

Агропродовольчий сектор, маючи складну систему міжгосподарських зв'язків, є сукупністю підсекторів, циклічний розвиток яких обумовлений впливом сукупності різних ендегенних та екзогенних чинників, що відображається у часових характеристиках циклів розвитку (темпі зміни, частоті та амплітуді коливань, тривалості циклу тощо) та створює підґрунтя для врахування цих відмінностей при розробці антициклічних програм. Синхронізація циклів розвитку підсекторів агропродовольчого сектора може підсилити загальний темп зростання або поглибити стагнаційні процеси. Відстеження наслідків такої синхронізації циклів розвитку підсекторів агропродовольчого сектора має бути під щільним наглядом урядових установ та бути враховане при розробці превентивних заходів антициклічного регулювання відповідно до загальної стратегії розвитку агропродовольчого сектора та економіки країни.

Важливу роль у результативності програм антициклічного регулювання економіки відіграє об'єктивна оцінка та врахування важливого економічного ресурсу, яким є час. Сучасні особливості економічного функціонування та протікання економічних процесів все більше потребують неоднорідного тлумачення часу як економічного ресурсу. Трансформується характер впливу часу на економіку, політику, суспільство тощо. Якісно змінюється сам час, він стає множинним, щільним, імовірнісним, напруженим, плинним, багатоструктурним та різновекторним. Тому важливим при розробці антициклічних програм є врахування сучасних особливостей часу у розвитку об'єктів та прийнятті управлінських рішень.

Вагомий внесок у пояснення причин циклічності розвитку економіки здійснили такі відомі у світі вчені-економісти, як А. Афтalion, А. Бернс, Л. Вальрас, К. Вікселль, Дж. Гобсон, У. Джевонс, К. Жюгляр, Е. Ледерер, Г. Кассель, К. Каутський, Дж. Б. Кларк, Дж. М. Кейнс, Ф. Кіндланд, С. Кузнец, М. Кондратьєв, Р. Лукас, Дж. С. Мілль, К. Маркс, А. Маршалл, Г. Менш, У. Мітчелл, В. Парето, А. Пігу, А. Прескотт, Д. Рікардо, Р. Родбертус, П. Самуельсон, Ж.-Б. Сей, Ж. Ш. Сімонді, Є. Слуцький, Я. Тінберген, М. Туган-Барановський, У. Фостер, Г. Хаберлер, Ф. Хайєка, Р. Харрод, Дж. Р. Хікс, Р. Хоутрі, М. Фрідман, Й. Шумпетер та ін.

Дослідженнями циклічності у сільськогосподарському виробництві плідно займалися Є. Варга, Г. С. Джевонс, У. С. Джевонс, І. Кауфман, Д. Кларк, Л. Мендельсон, Г. Мур, А. Пігу, Д. Робертсон, З. Філер, Е. Хансен. Серед вітчизняних дослідників можна виділити О. Борисенка, Ю. Морозова, О. Олійника, І. Соколова, І. Тарапатова, В. Тимошенка, Д. Шияна та ін.

Розвитку теорій антициклічного регулювання економіки сприяли наукові праці таких видатних вчених, як Дж. Акерлоф, Р. Барро, О. Бланшард, Д. Гоуланд, Е. Еткінсон, Дж. М. Кейнс, Р. Лукас, Е. Прескотт, А. Пікок, Дж. Ротемберг, Т. Саргент, Дж. Стігліц, М. Фрідман, Дж. Хікс, Г. Шоу та інші.

Теоретико-методологічні засади функціонування та регулювання розвитку агропродовольчого сектора знайшли своє відображення у роботах таких вітчизняних науковців: В. Андрійчука, О. Бородіної, Б. Буркинського, А. Гайдучього, Г. Калетніка, С. Кваші, В. Курило, О. Коваленко, М. Коденської, О. Крисального, А. Лисецького, В. Лисюка, Ю. Лузана, І. Лукінова, Ю. Лупенка, Ю. Лопатинського, Г. Мазура, Д. Міщенко, А. Михайлова, Л. Молдован, А. Макаренка, М. Маліка, О. Могильного, О. Нікішиної, О. Олійника, О. Павлова, Б. Пасхавера, П. Саблука, М. Сахацького, І. Сурай, М. Хорунжого, О. Шпичака, О. Шубравської, В. Юрчишина та інших економістів.

Разом з тим не вирішеними в теоретичному, методичному та прикладному плані залишаються питання дослідження наслідків синхронізації циклів розвитку різних за темпоральністю підсекторів агропродовольчого сектора, та врахування її при здійсненні антициклічного регулювання.

Для вирішення важливої науково-прикладної проблеми нами було висунуто гіпотезу про необхідність врахування темпоральності явищ, процесів, об'єктів при розробці та впровадженні заходів антициклічного регулювання економіки та агропродовольчого сектора зокрема.

Виділено два напрями завдань темпорального антициклічного регулювання економіки та розвитку агропродовольчого сектора зокрема: 1) антициклічне регулювання синхронності циклов розвитку секторів економіки (галузей агропродовольчого сектора) з метою нівелювання наслідків системної кризи; 2) антициклічне регулювання синхронності розвитку економіки (агропродовольчого сектора) з зовнішніми ефектами, які мають циклічний характер, з метою нівелювання наслідків економічної катастрофи (когерентний резонанс).

Цей напрям державного антициклічного регулювання з врахуванням особливостей розвитку запропоновано застосовувати по відношенню до регулювання розвитку агропродовольчого сектора, оскільки він є яскравим прикладом складної нелінійної системи з постійною нестаціонарною структурою, в якій може бути присутній ефект когерентного резонансу.

Агропродовольчий сектор, маючи складну систему міжгосподарських зв'язків, є сукупністю галузей, циклічний розвиток яких відповідає різній темпоральності. Синхронізація циклів розвитку галузей агропродовольчого сектора може підсилити загальний темп зростання або поглибити та прискорити падіння відповідної фази економічного циклу. Відстеження наслідків такої синхронізації циклів розвитку галузей агропродовольчого сектора має бути враховане при розробці превентивних заходів антициклічного регулювання.

Нова концепція темпорального антициклічного регулювання агропродовольчого сектора має стати базисом когерентно-резонансної парадигми розвитку економіки.

У представленій роботі обґрунтовано теоретичні, методологічні та методичні засади, а також запропоновані прикладні рекомендації з формування системи державного антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектора на засадах темпоральності. Нами на основі системного та процесного підходів досліджено проблематику та особливості впровадження концепції темпорального антициклічного регулювання економіки та агропродовольчого сектора.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання розробок і пропозицій при розробці стратегічних планів та програм розвитку держави з протидією негативним наслідкам синфазності циклів розвитку секторів економіки з урахуванням неоднозначного підходу до регулювання їх діяльності відповідно до темпоральних характеристик процесів, явищ, об'єктів тощо.